

Kamo ide istočna Hrvatska?, Demografsko stanje, prognoze i traženje izlaska iz krize Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema, ur. F. Šanjek, P. Aračić i M. Ćurić, Zavod za znanstveni i umjetnički rad HAZU u Đakovu, Zagreb – Đakovo, 2018., 288 str.

Novoosnovani Akademijin Zavod u Đakovu iskazao se organizacijom znanstvenog skupa, koji je održan potkraj 2017. u tom gradu, a na temu aktualnog stanja i perspektiva ekonomsko-demografskog razvoja istočne Hrvatske. Tema je osobito važna za taj kraj, a vrsni stručnjaci podnijeli su vrlo dokumentirana izlaganja. Sabrani u zborniku, koji je tiskan godinu dana kasnije, ti su se radovi dokazali ne samo kao realna analiza nezavidnog demografskog i ekonomskog stanja istočne Hrvatske već i kao nagovještaj i prijedlog kako da se takvo stanje popravi.

Zbornik je posebice aktualan danas u usporedbi s rezultatima popisa stanovništva Hrvatske provedenog 2021. godine. Ono na što su demografi već desetljećima upozoravali, a što je sublimirano u zborniku, sada je potvrđeno zadnjim popisom: drastično je ubrzan proces depopulacije i ekonomskog nazadovanja Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema. S minimalnim odstupanjem, demografi su predvidjeli i demografsko pražnjenje cijele Hrvatske, ali i znatno brže procese depopulacije istočne Hrvatske. Dok je u zadnjih deset godina (2011. – 2021.) u Hrvatskoj manje stanovnika za vrlo visokih 9,3 posto, dotle je žiteljstvo istočne Hrvatske smanjeno za čak 16,7 posto! Rezultat je to ne samo smanjivanja nataliteta (prirodnog prirasta) već i (pretjerane) emigracije radno i rodno sposobnog stanovništva. Dramatična depopulacija zahvatila je ovaj put ne samo ruralne prostore „bogate“ Slavonije nego i sva gradska naselja, što je osobito pogubno za ekonomski razvoj (u deset godina Osijek je izgubio 10,3 posto stanovništva, Vukovar i Slavonski Brod više od 15 posto, Ilok i Županja čak gotovo 24 posto itd.).

Nepovoljni ekonomsko-demografski i socijalni procesi u istočnoj Hrvatskoj u zborniku su analizirani s aspekta raznih gledišta i struka, što mu daje veću vjerodostojnost i vrijednost. Prvih pet uvrštenih radova bavi se demografskim kretanjima i prognozama. Akademkinja Alica Wertheimer-Baletić uspoređuje procese depopulacije u zapadnoj Europi i Hrvatskoj (posebno u Slavoniji). I u zapadnoj se Europi u zadnjih pola stoljeća odvija proces depopulacije, ali smanjivanje broja stanovnika odvija se kontinuirano s manje izraženim trendovima

negoli u Hrvatskoj. Ukupni broj stanovnika u tim zemljama ipak (polagano) raste, osobito u većim urbanim cjelinama. U Hrvatskoj su procesi depopulacije neravnomjerni i osobito su porasli tijekom zadnjih 30 godina, a izrazit je pad ukupnog broja stanovnika (pa i u urbanim središtima). To je rezultat neravnomjernog i neusklađenog ekonomskog razvoja, ali i velikih disproporcija u vođenju nacionalne demografske politike.

Akademik Anđelko Akrap analizira depopulacijske tendencije u Slavoniji u zadnjih pola stoljeća naglašavajući utjecaje ekonomskih kretanja (pogotovo procesa industrijalizacije, trendova deindustrijalizacije u digitalno doba, stalnog siromašenja ruralnih krajeva itd.), skokovite valove emigracije i slične procese. Proces depopulacije osobito su došli do izražaja nakon 1990-ih godina, kada definitivno broj umrlih nadmašuje broj rođenih, te od 2013. valom emigracije (ulaskom Hrvatske u Europsku uniju). O demografskim kretanjima u gradovima istočne Hrvatske piše Krešimir Ivanda. Ističe procese ekstremnog rasta broja stanovnika u gradovima u doba industrijalizacije, a potom „sudaranje“ sa zblijom ratnih razaranja, te novim ekonomskim kretanjima modernoga doba.

Demografi Nenad Pokos i Roko Mišetić analiziraju prirodno kretanje stanovništva 1967. – 2016. godine. Procesima deruralizacije i urbanizacije te novog načina života i gotovo nepostojeće demografske politike, prirodni prirast stanovništva drastično se smanjio. Dok je u istočnoj Hrvatskoj u razdoblju 1967. – 1971. bilo 72.703 novorođene djece, taj je broj opao na samo 35.416 novorođenih 2012. – 2016. godine. Josip Jurčević donosi pregled depopulacije istočne Hrvatske u svjetlu povijesnih čimbenika naglašavajući utjecaje ratnih zbivanja i emigracije te promjena u načinu života i prema obitelji.

Gordan Črpić bavi se sociološkom temom o utjecaju promjena u vrednotama braka i obitelji na demografska kretanja te u poželjnosti većeg broja djece. Naglašava potrebu ublažavanja trenda smanjivanja totalne stope fertiliteta, koja bi trebala iznositi barem 2,15 djece po fertilejnoj ženi, a ona se u Hrvatskoj smanjila na svega 1,48 djece i ulazi među najniže u Europskoj uniji. Pero Aračić donosi vrlo zanimljiv članak o vrijednostima braka i obitelji u ozračju djelovanja crkve. Govori o održanim crkvenim sinodama na tu temu i o nedovoljnom utjecaju crkve na održanje vrijednosti braka i obitelji kao glavnih temelja usporavanja pada nataliteta. Također navodi niz prijedloga za veći angažman crkve u vođenju demografske politike. Vladimir Dugalić bavi se temom o odnosima obitelji i tržišta rada u svjetlu socijalnoga nauka crkve. Upravo krhko tržište rada, odnosno nedostatak radnih mjesta, bili su glavni okidač izraženim procesima depopulacije i emigracije. Navodi i rezultate ankete među stanovništvom o temi smanjenja nataliteta i poželjnosti imanja djece.

Branko Barbić bavi se temom politike useljavanja (imigracije), koja će u sljedećem razdoblju biti dosta bitna za demografsku revitalizaciju istočne Hrvatske. Navodi razvoj i trendove hrvatske useljeničke politike te zakone i institucije s tim u vezi u razdoblju 1990. – 2017. godine. Ivica Šola u svojem radu donosi analizu odnosa hrvatskih medija i bračno-obiteljske problematike, odnosno analizira kakav ugođaj i utjecaj mediji imaju i stvaraju u pogledu očuvanja vrijednosti obitelji i imanja djece. Kod toga ne zaobilazi ni stavove i utjecaje alternativnih medija, pogotovo društvenih mreža. Na kraju zbornika objavljen je vrlo poticajan rad Stjepana Šterca o provođenju smišljene i dugoročne demografske politike, koja bi zasigurno imala utjecaja i na revitalizaciju istočne Hrvatske. On navodi glavne (strateške) dokumente i programe koje je Hrvatska dosad donijela u vođenju demografske politike, ali koji su nedorečeni, nekompletni i slabo se provode u praksi. Taksativno navodi 19 točaka za novu hrvatsku demografsku politiku te hitne mjere za početak provođenja te politike. Sve vlade trebale bi vođenje nove demografske politike staviti u prvi plan kao najvažnije pitanje našeg razvoja i opstanka.

Dragutin FELETAR